

Европейски съд по правата на човека

Папамихалопулос и др. срещу Гърция
(Papamichalopoulos and Others v. Greece)

Жалба № 14556/89, А.260-В

Решение от 24 юни 1993 г.

(резюме) *

Чл. 1 от Протокол № 1: фактическа експроприация в нарушение на правото на необезпокоявано ползване от собствеността

Макар и да липсва формално отчуждаване, лишаването на собственика от всякаква възможност да ползва имота си и да се разпорежда с него, ведно с неуспеха на положените от властите усилия за поправяне на положението, водят до достатъчно сериозни последици, за да се заключи, че де факто е била отнета собственост, по начин, който е несъвместим с правото, гарантирано от чл. 1 от Протокол № 1.

Факти по делото

Жалбоподатели са 14 гръцки граждани – г-н Йоанис Папамихалопулос, г-н Пантелис Папамихалопулос и други дванадесет собственици или съсобственици на земя в областта Агия Марина Лоимику, близо до Маратон, Атика. На 16 март 1963 г. Гръцката служба по туризма дала съгласието си на това място да бъде изграден хотелски комплекс. По искане на жалбоподателите американска архитектурна фирма изготвила проектите.

Със закон № 109 от 1967 г., приет няколко месеца след установяване на диктатурата в Гърция, държавата прехвърлила 1 165 000 кв. метра земя до брега на Агия Марина на фонда на морския флот.

Десет от жалбоподателите, които притежавали част от тази земя (около 165 000 кв. м), поискали от прокурора към Атинския първоинстанционен съд постановяване на привременни мерки и възстановяване на положението. На 30 юли 1968 г. били издадени три заповеди, уважаващи исканията. По жалба на флота една от заповедите била отменена от прокурора при Атинския апелативен съд, поради отсъствие на предпоставката "спешност" на случая.

На 12 април 1969 г. министърът на земеделието информирал щаба на флота, че част от прехвърлената земя не е на разположение за използване и трябва да се предприемат мерки за възстановяване на положението. Флотът обаче не върнал земята на собствениците и започнал строителство на военноморска база и курорт за офицери. С кралски указ от 12 ноември 1969 г. целият район бил обявен за "военноморска крепост".

След падането на диктатурата през 1974 г. господин Петрос Папамихалопулос, баща на жалбоподателите Йоанис и Пантелис

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

Папамихалопулос, завел дело в Атинския първоинстанционен съд за установяване на правото си на собственост върху три имота. Искът му бил уважен и било постановено флотът да върне земята. Атинският апелативен съд и Касационният съд оставили жалбите на флота без уважение. Съдилищата приели, че праводателите на г-н Папамихалопулос са придобили земята по давност, в съответствие с римско-византийското право, и държавата не е могла да прехвърли собствеността върху нея. Презумпцията за държавна собственост и Закон № 109/1967 г. се прилагали само към гори, а не и към земеделски земи, каквито били процесните.

На 17 юли 1978 г. г-н Петрос Папамихалопулос изпратил съдия-изпълнител да връчи на флота съдебните решения, с оглед на изпълнението им. На 28 септември, придружен от съдия-изпълнител, той се явил на портала на военноморската база и поискал изпълнение на решенията. Командващият офицер на базата отказал да ги допусне, като заявил, че така му е разпоредено.

През август 1977 г. и другите жалбоподатели завели дела пред Атинския първоинстанционен съд, за да установят правото си на собственост. Държавата встъпила по делото като помагач на флота. Съдът разпоредил събиране на нови доказателства и назначил експертиза. Към момента на решението на Европейския съд делото било все още висящо.

На 22 юли 1980 г. министърът на отбраната информирал жалбоподателите, че изграждането на военноморска база не дава възможност земята да им бъде върната, но са предприети действия да им бъдат предоставени други имоти, в замяна на заетите от флота.

На 16 октомври 1980 г. министърът на земеделието поискал от администрацията на Източна Атика да прехвърли на жалбоподателите равностойна земя в района. Той посочил, че макар и само някои от заинтересуваните лица да са се сдобили с влезли в сила съдебни решения, висящите или бъдещи съдебни производства положително ще имат същия изход. В това време флотът продължил с изграждането на хотелски комплекс в рамките на военноморската база.

Със съвместно решение от 9 септември 1981 г. министърът на икономиката и министрите на земеделието и на отбраната образували комисия от експерти, които да изберат някои от имотите, предоставени за замяна, и да ги оценят. Между тях бил и имот в Дионисос, Атика. Комисията изложила своите констатации в доклад от 14 януари 1982 г.

През 1983 г. бил приет Закон № 1341, чийто чл. 10 изрично признал правото на частните лица, претендиращи, че са собственици на заета от флота земя, да кандидатстват за замяна с друга земя, като използват реда, установен в чл. 263 от Кодекса за земеделските земи. Предвиждала се и процедура за проверка на собствеността. В мотивите към този закон се казвало, че чл. 10 дава възможност за уреждане на положението със земите, прехвърлени на флота съгласно Закон № 109 от 1967 г., върху част от които няколко частни лица имали претенции. Отбелязвало се, че някои от тях са признати за собственици с окончателно съдебно решение, а са висящи и други дела, за които е вероятно да имат същия изход. Плащането на обезщетения би било неблагоприятно за властите решение, поради което имотите трябвало да бъдат заменени със свободни държавни имоти.

На основание на този закон жалбоподателите се обърнали към Атинския съвет по отчужденията, който в решение от 19 септември 1983 г. признал правото им на собственост. Жалбите на флота и на министъра на икономиката срещу това решение били оставени от съдилищата без разглеждане, като недопустими.

С указ от 25 юни 1984 г. границите на "военноморската крепост" били разширени. Съгласно чл. 10 от Закон № 1341/83 г., администрацията на Източна Атика информирала министъра на земеделието, че определените за обезщетяване земи по различни причини не могат да бъдат предоставени за тази цел. Постъпките на министъра на земеделието за обезщетяване на собствениците със земи в други общини не се увенчали с успех.

Междувременно, на 2 декември 1979 г., жалбоподателите предявили в първоинстанционния съд в Атина два иска срещу флота и срещу гръцката държава, представлявана от Министерството на финансите, за вредите, претърпени поради лишаването им от възможност да ползват имотите си. С решения от 21 юни 1985 г. съдът спрял производството по делата, тъй като проверката на правото на собственост на жалбоподателите, с изключение на г-н Петрос Папамихалопулос, не била приключила. Производството по няколко други иска за вреди, предявени до 1991 г., също било висящо.

След постановеното от Европейската комисия решение по допустимостта на жалбата, министърът на икономиката направил нови постъпки да бъде намерена земя за обезщетяване на собствениците. Той обърнал внимание върху голямото парично обезщетение, което държавата ще трябва да заплати, ако не бъде извършена замяна. Компетентните органи заявили, че няма разполагаема земя.

На 21 юли 1992 г. адвокатът на жалбоподателите отправил искане клиентите му да бъдат обезщетени с обявената за продан земя на бивш военен лагер в Дионисос, Атика. До момента на разглеждането на делото от Европейския съд, той нямал отговор.

Резюме на решението на Европейския съд

Правителството прави предварителните възражения, че жалбоподателите, с изключение на наследниците на г-н Папамихалопулос, нямат качеството на "жертви" по смисъла на чл. 25, т. 1¹ от Конвенцията и не са изчерпали вътрешноправните средства за защита. Съдът оставя възраженията без разглеждане, като погасени – първото въобще не е било правено пред Комисията, а второто е било направено само във връзка с производството по исковете за вреди.

Според жалбоподателите, неправомерното заемане на земята им от морския флот от 1967 г. насетне представлява нарушение на чл. 1 от Протокол № 1. Правителството оспорва това твърдение, но Комисията го споделя.

Правителството поддържа, че жалбоподателите (с изключение на наследниците на г-н Петрос Папамихалопулос) нямат статута на собственици, тъй като такъв не им е бил признат със съдебно решение и производствата по исковете им от 1977 г. са все още висящи.

Съдът не споделя това становище. Той намира, че привременните мерки, постановени през 1968 г. по молба на част от жалбоподателите, искането за възстановяване на положението, отправено от министъра на земеделието до флота, както и поведението на властите през 1980 г. и особено приемането на Закон № 1341 от 1983 г., наред с решението на Атинския съвет по отчужденията, подкрепят твърдението на жалбоподателите.

"За целите на настоящия спор, следователно, жалбоподателите трябва да се считат за собственици на въпросната земя.

¹ След изменението на Конвенцията с Протокол № 11 – [чл. 34](#).

Нарушението, от което се оплакват жалбоподателите, е започнало през 1967 г. с приемането на Закон № 109 от с. г. По това време Гърция вече е била ратифицирала Конвенцията и Протокол № 1 – на 28 март 1953 г. Те вече са били влезли в сила по отношение на страната – съответно на 3 септември 1953 г. и на 18 май 1954 г. Гърция ги е денонсирала на 12 декември 1969 г., като денонсирането е произвело действие на 15 юни 1970 г., съгласно чл. 65, т. 1² от Конвенцията. Тя обаче не е била освободена от произтичащите от тях задължения "по отношение на всеки акт, който може да представлява нарушение на тези задължения и който [би могъл да] е осъществен" по-рано (вж. чл. 65, т. 2 от Конвенцията). Гърция ги е ратифицирала отново на 28 ноември 1974 г., след падането на военната диктатура, установена с преврата от април 1967 г.

Наистина, Гърция е признала компетентността на Комисията да приема "индивидуални" жалби (по чл. 25) едва на 20 ноември 1985 г. и само по отношение на действия, решения, факти или събития, следващи тази дата. Правителството, обаче, не е повдигнало предварително възражение в тази връзка и въпросът не налага Съдът да го разгледа по собствена инициатива. Той просто отбелязва, че оплакванията на жалбоподателите касаят едно продължаващо положение, което все още съществува и към момента.

Завземането на процесната земя от флота представлява очевидна намеса при упражняването от страна на жалбоподателите на правото им на мирно ползване от собствеността. Намесата не е била осъществена с цел да се контролира използването на собствеността по смисъла на втората алинея от чл. 1 на Протокол № 1. Освен това, имотите на жалбоподателите никога не са били формално експроприирани – Закон № 109 от 1967 г. не е прехвърлил собствеността върху земята на морския флот.

Тъй като Конвенцията има за цел да гарантира права, които са "практически и ефективни", трябва да се установи дали ситуацията, от която се оплакват жалбоподателите, не представлява въпреки това фактическа експроприация, както твърдят те (вж. решението от 23.09.1982 г. по делото [Спорунг и Лоннрот срещу Швеция](#)³, А.52, стр. 24, § 63)."

Съдът констатира, че от 1967 г., когато по силата на закон флотът е започнал да владее един голям терен, включващ и земята на жалбоподателите, последните "не са били в състояние нито да ползват имотите си, нито да ги продават, завещават, ипотекират или даряват". На г-н Петрос Папамихалопулос – единственият, който се е сдобил с окончателно съдебно решение, задължаващо флота да върне земята му, дори е отказан достъп до нея.

Съдът отбелязва, все пак, че още през 1969 г. властите са привлекли вниманието на флота върху факта, че не може да разполага с част от земята. След възстановяването на демокрацията те са потърсили средства да поправят вредите, нанесени на жалбоподателите. Така, през 1980 г. те са препоръчали, ако имотите не могат да бъдат върнати, то поне да бъдат заменени с друга равностойна земя. Тази инициатива е довела до приемането на Закон № 1341 от 1983 г., който е имал за цел възможно най-бързото решаване на проблема. След като Атинският съвет по отчужденията признал през 1983 г. правото на собственост на жалбоподателите, те са очаквали да им бъде предоставена обещаната в замяна земя. До момента, обаче, всички стъпки в тази насока не са дали резултат.

"Съдът смята, че загубата на всякаква възможност жалбоподателите да разполагат с процесната земя, ведно с неуспеха на положените до момента усилия

² След изменението на Конвенцията с Протокол № 11 – чл. 58, т. 1.

³ Sporrong and Lonnroth v. Sweden

за поправяне на положението, от което те се оплакват, са довели до достатъчно сериозни последици за тях, за да се заключи, че де факто им е била отнета собственост, по начин, несъвместим с тяхното право на необезпокоявано ползване от собствеността им.

В заключение, било е и продължава да бъде налице нарушение на чл. 1 от Протокол № 1."⁴

⁴ Решението е единодушно.